

ETISKA REKOMMENDATIONER FÖR EXAMENSARBETEN PÅ YRKESHÖGSKOLOR

Innehållsförteckning

INLEDNING	2
MÅL	3
TILLÄMPNING	3
REKOMMENDATIONER FÖR YRKESHÖGSKOLORNA	3
Forskningsetisk utbildning för studerande och examenshandledare	3
Expertråd	4
Avtal om examensarbete	5
Studerandens rätt till kvalificerad handledning	5
Lösning av problem på handledning	6
Behandling av personuppgifter och dataskydd	6
Plagiatidentifiering	6
Hantering av misstänkta avvikelser från GVP-anvisningarna	6
ETISKA NORMER SOM GÄLLER FÖR EXAMPENSARBETE	7
GVP-anvisningarna	7
Etiska principer inom humanvetenskaperna	8
Disciplin- och branschspecifika etiska normer	8
Öppen vetenskap och forskning / Öppen FoUI-verksamhet	9
God konstnärlig praxis	9
LAGSTIFTNING	9
EU:s dataskyddsförordning	10
Personuppgiftslag	10
Lag om medicinsk forskning	10
Upphovsrättslag	11
Lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet	11

INLEDNING

Detta dokument beskriver rekommendationerna för yrkeshögskolorna för examensarbetsprocessen enligt etisk och god vetenskaplig praxis. Rekommendationerna är baserade på lagstiftning och internationella och nationella forskningsetiska principer, riktlinjer samt rekommendationer från vetenskapssamfundet.

Yrkeshögskolorna har åtagit sig att tillämpa Forskningsetiska delegationens (TENK) anvisningar enligt *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstänkta avvikelser från den i Finland* (TENK 2012). I de så kallade GVP-anvisningarna definieras vad god vetenskaplig praxis är, hur avvikelser från god vetenskaplig praxis kan handläggas och yrkeshögskolorna förpliktas att tillhandahålla forskningsetikutbildning till sina elever, lärare och andra experter som de använder.

Yrkeshögskolorna har också åtagit sig att tillämpa anvisningarna Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning som TENK har publicerat samt anordna etikprovning i enlighet med rekommendationen (TENK 2009).

Förutom de ovan nämnda anvisningarna har man i beredningen av anvisningarna utnyttjat bland annat "Forskningsetiska aspekter av avhandlings- och revisionsprocessen" (TENK 2016) och de etiska riktlinjerna för de olika yrkeshögskolorna som utarbetats av Finlands universitet UNIFI rf och Forskningsetiska delegationen (TENK).

Rekommendationerna har formulerats som en checklista för studeranden och handledaren och som en ytterligare förklaring för dem. Förutom checklistorna har man också presenterat rekommendationer för yrkeshögskolan som en organisation.

Rekommendationerna har utarbetats av en arbetsgrupp bestående av Jyrki Kettunen (Arcada, medlem av TENK), Anne Kärki (SAMK), Susanna Näreaho (Metropolia) och Seliina Päälysaho (SeAMK). Arene rf:s FoUI-kommitté godkände rekommendationerna vid sitt möte 20.9.2017.

Forskningsetiska delegationen har granskat rekommendationerna och har vid sitt möte 14.12.2017 konstaterat att Arenes rekommendation för examensarbetsprocessen väsentligt bidrar till god vetenskaplig praxis i yrkeshögskolorna och deras examensarbeten samt att de forskningsetiska riktlinjerna i Arenes rekommendation är i enlighet med TENK-riktlinjerna.

Petri Raivo

Rektor,
Ordförande i Arenes FoUI-kommitté

Riitta Rissanen

Verksamhetsdirektör, Arene rf

MÅL

Syftet med rekommendationerna är att harmonisera examensarbetsprocessen på yrkeshögskolorna, främja god vetenskaplig praxis, förebygga vetenskaplig ohederlighet och för sin del också förbättra kvaliteten på examensarbeten.

TILLÄMPNING

Varje yrkeshögskola bestämmer om sin egen examensarbetsprocessen, men dessa rekommendationer fungerar som en checklista över vilka forskningsetiska frågor som kan relateras till examensarbeten. Yrkeshögskolorna kan jämföra deras egna anvisningar med dessa rekommendationer och för det andra förfina och klargöra rekommendationerna i deras egna anvisningar.

I rekommendationerna tas ställning till rättigheter, skyldigheter och ansvar för deltagarna i examensarbetsprocessen ur forskningsetikens synvinkel.

Rekommendationerna är i första hand avsedda för forskningsrelaterade examensarbeten, men de kan även användas i tillämpliga delar vid examensarbeten inom konstområden och examensarbeten som utnyttjar utvecklingsmetoder samt också tillämpas på alla studierelaterade (skriftliga) uppdrag.

REKOMMENDATIONER FÖR YRKESHÖGSKOLORNA

Forskningsetisk utbildning för studerande och examenshandedare

Enligt TENK:s GVP-anvisningar "*Universiteten och yrkeshögskolorna skall sörja för att deras grundutbildning och vidareutbildning omfattar orientering i god forskningspraxis och undervisning i forskningsetik. -- För att trygga en god vetenskaplig praxis bör högskolorna erbjuda forskningsetisk fortbildning även för lärare och handledare av examensarbeten, forskare, ledare för forskningsgrupper och andra experter.*"

Utbildningen måste innehålla:

- Principerna för gemensam god vetenskaplig praxis för alla vetenskapsområden
- Allmänna och etiska principer inom de enskilda disciplinerna för forskning
- Lagstiftning som är tillämplig på utvecklings-, forsknings- och innovationsverksamheten (FoUI)
- och betydelsen av ovan nämnda principer för genomförandet av forskningen

Handledaren för examensarbete ska behärska:

- God vetenskaplig praxis
- Forskarens och handledarens ansvar enligt vetenskaplig praxis
- Kännetecken för avvikelser från god vetenskaplig praxis
- GVP-handläggning i Finland och eventuell påföljd vid yrkeshögskolan
- Utgångspunkter, nödvändighet och förfarande för etisk förhandsbedömning
- Vetenskapsområdets egna etiska normer och praxis
- Lagstiftning som är tillämplig på FoUI-verksamhet

Författaren för examensarbetet (YH) ska behärska:

- God vetenskaplig praxis i sin examensarbetsprocess
- Ansvar för vetenskaplig praxis
- Utgångspunkter, nödvändighet och förfarande för etisk förhandsbedömning

Författaren av examensarbetet (HYH) ska behärska:

- God vetenskaplig praxis
- Forskarens och handledarens ansvar enligt vetenskaplig praxis
- Kännetecken för avvikelser från god vetenskaplig praxis
- GVP-handläggning i Finland och eventuell påföljd vid yrkeshögskolan
- Utgångspunkter, nödvändighet och förfarande för etisk förhandsbedömning
- Lagstiftning som är tillämplig på FoUI-verksamhet
- Vetenskapsområdets egna etiska normer och praxis

Expertråd

Yrkeshögskolorna erbjuder, enskilt eller så långt det är möjligt tillsammans, expertråd och vägledning för att stödja examenshandledaren och studeranden för att identifiera och lösa juridiska och etiska frågor. Sakkunnig hjälp och vägledning behövs särskilt för avtal om examensarbete, behandling av personuppgifter och data-skydd (inklusive pseudonymisering och anonymisering av material, resultat och publikationer).

Yrkeshögskolorna använder också deras supportpersonal för forskareetik och data-skyddsombud för att säkerställa kvaliteten på examensarbetsprocessen.

Avtal om examensarbete

Man eftersträvar att minska eventuella motsättningar mellan uppdragsgivarens önskemål och de vetenskapliga reglerna som binder studeranden genom att upprätta ett samarbetsavtal om relevanta spelregler mellan uppdragsgivaren, yrkeshögskolan och studeranden innan man påbörjar examensarbetet, såsom om:

- ämne och tidsplan
- handledning
- kostnader och deras ersättning
- bakgrundsmaterial och nyttjanderättigheter
- resultatmaterial och dess ägande- och nyttjanderättigheter (inklusive eventuella kompensations- och uppfinnarersättningar)
- sekretessbelagt och annat konfidentiellt material vs. examensarbetets offentlighet
- ansvars och ansvarsbegränsningar.

I bilaga 1 finns ett exempel på ett avtal om examensarbete.

Studerandens rätt till kvalificerad handledning

Att göra ett examensarbete är i första hand en inlärningsprocess för studeranden och bör främja studerandens kompetens, yrkesutveckling och arbetslivsförmågor. Enligt de pedagogiska principerna har studeranden huvudrollen i examensarbetsprocessen. Den handledande läraren fungerar som stödjare, uppmuntrare och kvalitetssäkrare i inlärningsprocessen. Uppdragsgivaren utser dessutom en mentor (arbetslivshandledare) för studeranden, från vilken studeranden får stöd och arbetslivsperspektiv under samarbetsprocessen.

Handledarna (inklusive arbetslivsinstruktören) måste enligt förvaltningslagen (434/2004) 28 § och god vetenskaplig praxis vara ojäviga.

För att säkerställa handledningens kvalitetssäkring ska yrkeshögskolan säkerställa att handledaren har:

- tillräckliga förutsättningar och möjligheter att stödja inlärnings- och examensarbetsprocessen
- tillräcklig kunskap om ämnet för examensarbete samt kvalifikationer för det aktuella ämnet
- de yrkesmässiga och vetenskapliga kvalifikationer som enligt lag krävs för tillämpningsområdet medicinsk forskning.

Lösning av problem på handledning

Problem på handledning bör lösas på ett sådant sätt att i problemlösningen deltar utöver studenten och handledaren även en annan person, till exempel en administratör med ansvar för utbildning.

Behandling av personuppgifter och dataskydd

Större uppmärksamhet bör ägnas åt behandlingen av personuppgifter och genomförandet av dataskydd för forskningsämnen i yrkeshögskolornas examensarbetsprocess. I synnerhet bör kompetensen för handledarna och personalen för examensarbeten att förstärkas med avseende på:

- bearbetning och behandling av personuppgifter (inklusive insamling, lagring, förvaring, förstöring)
- samtycke från forskningsdeltagaren
- pseudonymisering och anonymisering av data, resultat och publikationer.

Plagiatidentifiering

Alla examensarbeten måste kontrolleras i plagiatidentifieringssystemet innan de skickas till inspektörer för utvärdering. Om resultat av examensarbeten publiceras som artiklar, måste de också kontrolleras i plagiatdetekteringssystemet innan de skickas till utgivaren.

Systemet bör användas, utöver autentisering, som ett verktyg för att vägleda studeranden bland annat i användningen av citat och källreferenser enligt god vetenskaplig praxis och upphovsrätt.

Hantering av misstänkta avvikelser från GVP-anvisningarna

Avvikelse från god vetenskaplig praxis innebär oetisk eller ohederlig verksamhet som skadar forskning. Alla examensarbeten måste följa god vetenskaplig praxis.

Ifall ett examensarbete är förknippat med en misstänkt avvikelse från god vetenskaplig praxis, måste studeranden eller handledaren informera rektorn vid yrkeshögskolan. Han bestämmer om det finns en anledning till att inleda en förundersökning i enlighet med GVP-processen.

Misstankar om avvikelser från GVP-anvisningarna för yrkeshögskolornas lägre examina hanteras i yrkeshögskolans egen process. Misstankar om avvikelser från GVP-anvisningarna för yrkeshögskolornas högre examina hanteras i yrkeshögskolans egen process, om examensarbete ännu inte har godkänts. Om en HYH-examensarbete redan har godkänts eller om den person som är misstänkt om avvikelse från GVP-anvisningarna kräver det, ska misstanken om avvikelse undersökas i en GVP-process enligt GVP-anvisningarna.

I undersökningsprocessen av misstänkta avvikelser från GVP-anvisningarna, som tillhör vetenskapssamfundets självreglering, utreds inte straffrättsliga, upphovsrättsliga, skydd av personuppgifter, arbetsrättsliga eller andra rättsliga frågor som också kan höra ihop med den påstådda avvikelsen och som ska behandlas i rättsprocessen.

ETISKA NORMER SOM GÄLLER FÖR EXAMPENSARBETE

Forskaren har etiska och moraliska förpliktelser bland annat gentemot personer som är föremål för forskning, forskningssamfundet, yrkesområdet, finansiärer av forskning och samhället.

Anvisningarna för och rekommendationerna om god vetenskaplig praxis utgör en del av forskarsamfundets självreglering och gränser definieras i lagstiftningen. Oredlighet i forskningen och försummelse av god vetenskaplig praxis strider inte bara mot god vetenskaplig praxis, men de kan också strida mot lagen (TENK 2012). Yrkeshögskolornas personal och studeranden bör, i förekommande fall, känna till dessa självregleringsnormer, såsom:

- God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland. Forskningsetiska delegationens anvisningar 2012 (TENK 2012)
- Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning och förslag om ordnande av etikprovning (TENK 2009)
- Disciplin- och branschspecifika etiska normer
- Modell för öppen vetenskap och forskning

GVP-anvisningarna

Det finländska vetenskapssamfundet har enats om gemensamma anvisningar för forskningsetik och god vetenskaplig praxis och hantering av misstänkta avvikelser från de så kallade GVP-anvisningarna (TENK 2012). GVP-anvisningarna erbjuder alla som bedriver forskning en modell för god vetenskaplig praxis och de tillämpas inom samtliga vetenskapsområden i Finland. Syftet med anvisningarna är att främja en god forskningspraxis och att förebygga vetenskaplig ohederlighet i alla organisationer som bedriver forskning, såsom universitet, yrkeshögskolor och forskningsinstitut. Anvisningarna bör i tillämpliga delar iaktas även i det nationella och internationella forskningsarbete som sker i samarbete med företag och andra organisationer.

I första hand svarar varje forskare själv för att god forskningspraxis iakttas, men också handledare och ledning för högskolan/ forskningsenheten delar ansvaret. Forskningen, inklusive examensarbetet, måste genomföras ärligt, försiktigt, öppet och respektfullt för andra forskares arbete. Forskningen genomförs metodiskt. Eventuella finansieringskällor ska redovisas och forskningen genomförs med bra personal och ekonomisk förvaltning. Ytterligare information; se t.ex. GVP-anvisningarna (TENK 2012).

Etiska principer inom humanvetenskaperna

22 yrkeshögskolor har redan åtagit sig att iaktta anvisningarna för etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning (situation 6/2017). Åtagandet är frivilligt och innebär en skyldighet att anordna en etisk förhandsbedömning av forskningen i enlighet med de principer som föreslagits av TENK (TENK 2009).

Förutom de allmänna GVP-anvisningarna måste forskning inom humanvetenskaperna följa följande etiska principer:

- respekt för forskningsdeltagarens självbestämmande
- undvikande av skador
- personlig integritet och dataskydd.

Disciplin- och branschspecifika etiska normer

En del discipliner har sina egna etiska normer och organ, såsom den riksomfattande etiska delegationen inom hälso-och sjukvård (ETENE), den nationella kommittén för medicinsk forskningsetik (TUKIJA) och delegationen för bioteknik (BTNK), vilka kan ge mer detaljerade yrkesetiska anvisningar om t.ex. förhållandet mellan forskaren och undersökningsobjektet.

Medicinsk forskning regleras i lagen om medicinsk forskning (488/1999), som specificerar separat medicinsk forskning om människor, kliniska läkemedelsförsök osv. De krav som ställs i forskningslagen beskrivs mer utförligt i avsnittet "Ramar enligt lag".

Öppen vetenskap och forskning / Öppen FoUI-verksamhet

Modellen för öppen vetenskap och forskning är på väg på att omvandla den grundläggande vetenskapsmodellen till mer transparent. Bl.a. OECD, UNESCO, Europeiska kommissionen och flera vetenskapliga organisationer har utformat principer för öppenhet med information för att lösa globala, komplexa och eländiga problem.

Arene rf har utfärdat rekommendationer för tillämpning av öppna modeller för vetenskap och forskning inom yrkeshögskolornas FoUI-verksamhet. Öppen FoUI-verksamhet syftar till att säkerställa att metoder, material och resultat som används i projekten är tillgängliga för alla som är villiga att utnyttja dem, inom ramen för forskningsetik och rättspraxis. Syftet är att förbättra FoUI-verksamhetens öppenhet, kvalitet, tillförlitlighet och synlighet samt främja projektens samhällseliga effekter och framväxten av nya innovationer.

Alla yrkeshögskolor har åtagit sig att tillämpa ARENE rf:s Open Access-utlåtande, där det sägs att examensarbeten inom yrkeshögskolorna lagras i det för alla öppet [Theseus-publikationsarkivet](#).

God konstnärlig praxis

God konstnärlig praxis innehåller samma element som god vetenskaplig praxis, t.ex. respekt för upphovsrätten och skillnaden mellan plagiering och acceptabel utlåning. Till exempel Laiho har beskrivit (2009 och 2014) konstens etik och god konstnärlig praxis i portalen [filosofia.fi](#).

LAGSTIFTNING

Lagstiftning som i synnerhet gäller för FoUI-verksamhet i examensarbetsprocessen är bl.a.:

- EU:s dataskyddsförordning, som gäller från och med 25.5.2018
- Personuppgiftslag
- Lag om medicinsk forskning
- Lag om patientens ställning och rättigheter
- Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården
- Upphovsrättslag
- Lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet

EU:s dataskyddsförordning

Syftet med dataskyddsförordningen är att öka insynen och öppenheten i behandlingen av personuppgifter samt att förstärka de registrerades rättigheter att kontrollera behandlingen av deras personuppgifter. Efterlevnad av förpliktelseerna i förordningen stöds genom ett effektivt genomförande: Förordningen föreskriver strängare påföljder för behandling av personuppgifter i strid med personuppgiftslagen. Tillsynsmyndigheten kan till exempel föreskriva korrigerande åtgärder och administrativa böter för behandling av personuppgifter.

Personuppgiftslag

Behandlingen av personuppgifter måste alltid grundas på paragrafer 8 eller 14–20 i personuppgiftslagen. Personuppgiftslagens 14–20 § föreskriver om rätten att behandla personuppgifter till exempel för historisk eller vetenskaplig forskning, statistik och släktforskning.

Insamling och behandling av känslig information är i regel förbjuden. Med känslig information anses personuppgifter som beskriver eller är avsedd att beskriva:

- ras eller etniskt ursprung
- en persons sociala, politiska eller religiösa övertygelse eller fackföreningstillhörighet
- brott, bestraffning eller andra brottspåföljder
- en persons hälsa, sjukdom eller funktionshinder eller behandlingsåtgärder eller liknande åtgärder
- en persons sexuella läggning eller beteende
- en persons behov av socialt bistånd eller erhållna sociala tjänster, stödåtgärder och andra sociala förmåner.

Personbeteckning skall behandlas endast på de villkor som anges i 13 § i personuppgiftslagen. Utgångspunkten för behandlingen är att sparandet av personbeteckningen är viktigt för den registrerades entydiga identifiering. Om andra identifieringsuppgifter är tillräckliga bör inga personbeteckningar samlas in eller behandlas.

Lag om medicinsk forskning

Bestämmelserna om medicinsk forskning finns i lagen om medicinsk forskning (488/1999 i ändrad lydelse) och den förordning som antagits med stöd av den (986/1999 i ändrade lydelse).

Medicinsk forskning avser sådan forskning som innebär ingrepp i en människas eller ett mänskligt embryos eller fosters integritet och vars syfte är att öka kunskapen om hälsa, sjukdomsorsaker, symtom, diagnostik, vård, prevention av sjukdomar eller sjukdomarnas beskaffenhet i allmänhet. Innan sådan medicinsk forskning som i denna lag avses får påbörjas skall man ansöka ett positivt utlåtande från den etiska delegationen.

I lagen om forskning definieras bland annat:

- att intresse och välfärd hos forskningsdeltagaren ska alltid gå före vetenskapens och samhällets intressen
- förebyggande av risker och olägenheter för forskningsdeltagaren
- genomförande av åtgärderna bör ha större hälso- eller vetenskaplig nytta än risker och olägenheter för den som undersöks
- skyldigheter och villkor för den person som är forskningsansvarig
- samtycke från forskningsdeltagaren: skriftligt och informerat
- handikappad, minderårig som är föremål för forskning
- behandling av personuppgifter.

Beroende på förutsättningar för forskning kan också lagen om patientens ställning och rättigheter samt lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården behöva tillämpas.

Upphovsrättslag

Bestämmelserna i upphovsrättslagen om forskningsmaterial, resultat och publikationer. Användning av upphovsrättsskyddat material omfattas av rättighetshavarens tillstånd, om inte annat bestäms i begränsningsbestämmelserna. När material, metoder eller resultat som ägs av andra används som bakgrundsmaterial i ett examensarbete ska deras ursprung, författare och källor nämnas enligt god forskningspraxis och i enlighet med lagen.

Rättigheterna till de upphovsrättsskyddade forskningsresultaten tillhör författarna, om inte annat uttryckligen överenskommit och rättigheterna överförs. När det gäller FoUI-projekt kommer avtal att ingås mellan parterna för att komma överens om ägande och användning av forskningsmaterial och resultat som är skyddade av både upphovsrätt och andra immateriella rättigheter.

Lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet

Vid alla yrkeshögskolor är examensarbeten som ledde erhållandet av examensbeviset de offentliga myndigheternas handlingar enligt offentlighetslagen, om inte annat anges.

Rekommendation från rådet för yrkeshögskolornas rektorer
Arene rf för examensarbetsprocessen för yrkeshögskolorna
enligt etisk och god vetenskaplig praxis

